

Szerkesztői előszó

E folyóiratszám előzménye az a konferencia, amelyet a Debreceni Akadémiai Bizottság Irodalomtudományi Munkabizottsága és a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára szervezett 2014 novemberében, *Csataképek, életképek, emlékképek* címmel. A rendezvény az első világháború kitörésének centenáriuma alkalmából fórumot teremtett arra, hogy irodalom- és művészettörténészek, valamint a kultúratudomány szakemberei együttesen vegyék számba a „nagy háború” megjelenítését az utóbbi évszázad műveiben, valamint a mindennapok kultúrájában. Ez utóbbival foglalkozó cikkek más (néprajzi profilú) kiadványban kapnak helyet; ezzel az összeállítással irodalmi és művészeti alkotások, illetve folyamatok elemzését veheti kézbe az olvasó.

A tanulmányok sorát Szegedy-Maszák Mihály nagy ívű – az első világháború és az azt követő korszak egész európai irodalmát áttekintő – írása vezeti be, melyben a szerző számba veszi a legjelentősebb ilyen témájú epikai műveket Móricz Zsigmondtól, Kuncz Aladártól kezdve Ernst Jüngeren, Henry Barbusse-on és Ford Madox Fordon keresztül Kosztolányi Dezsőig, miközben arra keresi a választ, hogy milyen közös tanulság vonható le a sok különböző szövegből. Bár kevesebb szöveget dolgoz fel és az angol kultúrából indul ki, de hasonlóan általános kérdéseket feszegető tanulmány a Bényei Tamásé, aki két alapvető metafora (az emlékmű és a kísértethang) motívumán keresztül elemzi azt, hogy a háború milyen emlékezetformákban él tovább. Gondolatmenetében regények, versek és képzőművészeti alkotások egyaránt helyet kapnak.

Egy-egy tanulmányt szentel összeállításunk a kor német és francia irodalmának. Kovács Kálmán arra a kérdésre keresi a választ, hogy Gerhart Hauptmann hogyan írta újra 1913-ban Goethe száz esztendővel korábbi ünnepi játékát, és hogyan válik mindkét szöveg a maga korában a háborúellenes diskurzus részévé – az általános háborús eufória ellenpontjaként. Kálai Sándor a populáris irodalom szövegeiben elemzi a háborús reprezentációkat, és arra a következtetésre jut, hogy a kor egyik legtermékenyebb ilyen szerzőjének, Gustave Le Rouge-nak az 1917-ben és 1918-ban közzétett elbeszélései fontos adalékokkal szolgálnak a témához. A három angol irodalommal foglalkozó tanulmány sorát Takács Miklós Virginia Woolf-olvasata nyitja, melyben a szerző az egyik leggyakrabban elemzett modernista regényben, a *Mrs Dalloway*-ben elemzi a trauma jelentőségét. D. Ráczy István az első világháborús angol költészetnek mind a populáris, mind a magas kultúrában kanonizált szövegein keresztül tárgyalja a háború reprezentációinak versbeli jellemzőit és paradoxonait. Ugyancsak érinti az angol világháborús lírát Balogh Eszter Edit, aki komparatistikai módszerekkel az irónia és a maskulinitás alakzatait veti össze a korszak angol és magyar irodalmában.

A szerző hangsúlyozza, hogy a két kultúra különbségei ellenére feltűnően sok hasonlóságot találunk a művek között.

Ez az írás már átvezet minket a következő háromhoz, amelyek magyar irodalmi témájúak. Lapis József azt a kérdést teszi föl, hogy az első világháború hogyan határozta meg a két világháború közötti korszak költészetét, a választ pedig Ady- és Babits-versek, valamint nagyobb terjedelemben a kismesterekként számon tartott Gyóni Géza és Juhász Gyula szövegeinek tükrében keresi. Ugyanezt a költészetet veszi górcső alá Bakó Endre is (szintén egyaránt kitérve a nagy- és kismesterekre); kritikus szemléletű, markáns értékítéletet alkotó szövegelemzéseiben hatalmi pozíció és retorika viszonyát elemzi. Kőbányai János prózairodalommal foglalkozó gondolatmenete a háború három fő helyszíne (a front, a hátszág és a hadifogoly-tábor) megjelenítését vizsgálja, de fölteszi ezt az alapvető kérdést is: vajon miért nem született az első világháborúról korszakos nagy regény a magyar irodalomban? Alapvető dilemmát vet föl Lakner Lajos is: kiállítható-e a háború? Muzeológusként összefoglalja, hogy a történelmi kiállítóhelyeknek milyen lehetőségei vannak a véres sorsfordulók bemutatására, és ezzel a múzeumok mai szerepére, valamint kihasználható lehetőségeire éppúgy rámutat, mint helykeresésükre más médiumok között.

A kötetet három zenetudományi írás zárja. Karasszon Dezső arra hívja föl a figyelmet, hogy 1918 nemcsak az első világháború végét jelzi, hanem ez Claude Debussy halálának éve is, majd azt fejti ki, hogy Debussy hogyan adott mintát két – tőle alapvetően különböző, ám hasonlóan korszakos – zeneszerzőnek: Bartók Bélának és Igor Stravinskynak. A korszak zenéjének egészen más területéről, a katonadalok jelentőségéről értekezik Arany János, de ő is egy érdekes időrendi egyezésből indul ki: Bartók és Kodály népdalgyűjtő tevékenysége éppen az első világháború kezdetekor bontakozott ki, így az eldugott falvakból áttevődött a katonaközösségekbe. A tanulmány az általuk gyűjtött és közzétett dalok fő típusain vezeti végig az olvasót. Végül Karl Katschthaler írása ismét általános tanulságokra irányítja figyelmünket Arnold Schönberg, Alban Berg és Gustav Mahler egy-egy művét elemezve: a korszak művészete elválaszthatatlan mindazoktól a társadalmi és kulturális folyamatoktól, amelyek az első világháború idején és az azt követő időszakban egész Európa történelmét meghatározták.

Bízunk benne, hogy kötetünk ezeknek a kapcsolódási pontoknak izgalmas eseteit veti föl, az elemzési kísérletek pedig továbbgondolásra érdemesek.

D. RÁCZ ISTVÁN